

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

УДК 336.71:658.14](043.5)

ЧЕРКАШИНА КАТЕРИНА ФЕДОРІВНА

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Коваленко Вікторія Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
доцент кафедри банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
Мещеряков Андрій Адольфович,
Академія митної служби України
(м. Дніпропетровськ),
завідувач кафедри фінансів та кредиту;

кандидат економічних наук, доцент
Кузнєцова Людмила Вікторівна,
Одеський державний економічний
університет (м. Одеса),
завідувач кафедри банківської справи

Захист дисертації відбудеться 19 грудня 2008 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий ___ листопада 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення, переплетення світових економік, наслідком яких є міграція капіталу. Тому кожній державі, у тому числі й Україні, необхідно зосередити увагу на підтриманні стабільності та надійності національної банківської системи, і зокрема на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів. Це, в свою чергу, вимагає належного виконання банками своїх функцій та підвищення ефективності їх функціонування.

Конкурентна боротьба між банками, яка спричинена дією ринкових важелів розвитку, призводить до зменшення їх кількості. До основних причин припинення діяльності банків можна віднести їх неспроможність нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями. Така ситуація обумовлена недостатністю у фінансово-кредитних установ ресурсної бази, а саме капіталу, який повинен бути у розпорядженні банку для покриття існуючих ризиків. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває питання визначення необхідного обсягу капіталу банку залежно від ризиковості діяльності, а також розробка напрямків підвищення рівня капіталізації.

Питанням достатності банківського капіталу, підвищення рівня капіталізації банківської системи присвячували свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких: В. С. Стельмах, І. В. Сало, А. П. Яценюк, М. Д. Алексеєнко, С. М. Козьменко, В. Т. Сухотеplий, О. І. Барановський, А. С. Гальчинський, Т. С. Смовженко, В. В. Коваленко, А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, А. М. Мороз, К. О. Кіреєв, В. Л. Кротюк, А. П. Вожжов, Ф. І. Шпиг, В. І. Міщенко, Л. Г. Герасименко, У. В. Владичин, С. В. Мочерний, О. Ю. Пронін, І. В. Ларіонова, Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Сінкі мл., Д. Розенберг, Е. Долан.

Слід зазначити, що Національний банк України вживає заходи щодо підтримання банками достатнього рівня банківського капіталу за допомогою встановлення конкретних нормативів. В той же час не вирішені питання щодо методичних засад оцінювання капіталу банку з точки зору урахування ризиків, які притаманні банківській діяльності, визначення і застосування ефективних методів нарощування капіталу.

Все вищезазначене і обумовило вибір об'єкта дослідження, актуальність теми, її теоретичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідницької теми та розробок, над якими працює колектив співробітників ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) та “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U012112). До звітів за даною темою включено пропозиції автора щодо визначення рівня капіталізації банківських установ на основі проведення діагностики їх діяльності,

а також рекомендації щодо вибору банку-“мішені” для проведення злиття чи поглинання на основі отриманих значень інтегрального показника. Наукові результати дисертаційного дослідження щодо обґрунтування доцільності створення банківського холдингу використані у науково-технічному звіті за темою “Стратегічне управління банківською системою в період банківських криз”.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка науково-методичних підходів до оцінювання капіталу банку, а також надання практичних рекомендацій щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи.

Для досягнення мети необхідно було вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність понять “капітал”, “банківський капітал”, “капіталізація” та їх основні види;
- проаналізувати вплив основних макроекономічних показників та інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал на основі побудови багатофакторної моделі;
- розглянути існуючі інструменти оцінювання капіталу банку;
- оцінити вітчизняну банківську систему з точки зору капіталізації та розробити власну методику диференціації банків залежно від рівня достатності капіталу, враховуючи при цьому ризики;
- проаналізувати ступінь концентрації капіталу банківської системи України;
- дослідити можливість збільшення регулятивного капіталу банку за рахунок включення до капіталу третього рівня сек’юритизованих цінних паперів;
- проаналізувати ефективність збільшення капіталу на основі злиття чи поглинання і запропонувати власне бачення доцільності та можливостей створення банківських об’єднань;
- розробити алгоритм проведення процесу злиття чи поглинання з метою досягнення позитивного синергетичного ефекту;
- обґрунтувати вплив системи страхування депозитів на нарощування капітальної бази банків;
- запропонувати підходи до оцінки достатності капіталу на основі зменшення банківських ризиків;
- розробити механізм управління найменш прогнозованим видом ризику – операційним.

Об’єктом дослідження є механізм підвищення капіталізації банків.

Предметом дослідження є процес забезпечення достатнього рівня капіталу банків з урахуванням ризиків.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використовувалися наступні методи дослідження: історичний та метод порівняння – при визначенні основних категорій, таких як “капітал”, “банківський капітал”, “капіталізація”; методи аналізу і синтезу – при визначенні впливу основних макроекономічних та монетарних факторів на рівень банківського капіталу; абстрагування від не-

суттєвих властивостей з одночасним виділенням найбільш вагомих дало змогу побудувати алгоритм визначення капіталізації банківської установи, а також запропонувати корегуючий коефіцієнт для диференціації внесків до Фонду, що гарантує повернення вкладів, та інтегральний показник вибору банку-“мішені” для проведення процесу злиття чи поглинання; експериментальне моделювання дозволило розглянути можливі варіанти створення банківських холдингів на базі українських банків з метою підвищення конкурентноздатності банківської системи; статистичні, табличні та графічні методи використовувалися для аналізу тенденцій щодо динаміки основних показників банківської системи; методи індукції і дедукції дали змогу провести поділ банків на окремі групи в залежності від основних показників діяльності, а також визначити механізм управління кожною з відокремлених груп.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є закони України та положення, затверджені Національним банком України; офіційні дані щодо основних макроекономічних показників та показників діяльності банків України; матеріали Світового банку та центральних банків провідних країн світу; аналітичні та статистичні дані сайтів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Національного банку України, а також Асоціації українських банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад оцінювання капіталу та розробці практичних підходів до підвищення рівня капіталізації банків.

Найбільш вагомими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- обґрунтовано та доведено необхідність проведення комплексної діагностики для визначення рівня капіталізації банківських установ, яка включає показники, що відображають динаміку розміру капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність використання залучених коштів, а також прибутковість активних операцій банку та емісійної діяльності. Запропонована діагностика представлена у вигляді алгоритму, що складається з чотирьох етапів, які дозволяють виявити проблеми з формуванням капіталу на ранніх стадіях і дають змогу вжити превентивні заходи щодо їх виникнення у майбутньому;
- запропоновано розрахунок інтегрального показника, який виступає індикатором вибору банку-“мішені” для проведення процесу злиття чи поглинання з метою отримання позитивного синергетичного ефекту. Базою для розрахунку інтегрального показника визначення банку-“мішені” стали дані, що характеризують капіталізацію банківської установи, темп зростання прибутку, клієнтську базу, якість активів та менеджменту, діапазон послуг, імідж банку, питому вагу банку на ринку, географію діяльності, а також його цінову політику;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до збільшення регулятивного капіталу за рахунок включення сек'юритизованих цінних паперів для покриття ринкових ризиків. Зазначений підхід дозволить збільшувати регулятивний капітал за рахунок включення до складу капіталу третього рівня на покриття ринкових ризиків сек'юритизованих цінних паперів, що набуває особливої актуальності в умовах інтеграційних перетворень у світі;
- науково-методичний підхід до визначення розміру внеску окремого банку до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб залежно від ризиковості його діяльності. Запропонована методика відрізняється від існуючих тим, що вона дозволяє встановлювати диференційовані внески для банків залежно від ризиковості діяльності. Це дає змогу зменшувати моральний ризик банку, а також вирішити питання стосовно формування джерел Фонду;
- методичний підхід до розробки механізму створення резерву під покриття операційного ризику, що є найменш прогнозованим із сукупності ризиків, які притаманні банківській діяльності. Запропонований у дослідженні механізм включає ряд послідовних етапів, які дають змогу на основі ймовірності настання ризику та величини втрат визначити дії банку стосовно нейтралізації операційного ризику;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування методичних засад забезпечення рівня капіталізації банку на основі розробки концептуальної моделі механізму збільшення капіталу банків. На відміну від існуючих підходів, інструменти поділено на макроекономічні та мікроекономічні, визначена їх роль у забезпеченні реальної капіталізації банківської системи;
- процес створення банківського холдингу на базі українських банків з метою підвищення капіталізації банківської системи. Даний підхід, на відміну від існуючих, обґрунтовує доцільність створення банківського холдингу на основі прогнозування можливого розміру капіталу та рівня концентрації, що забезпечує конкурентне середовище у банківському секторі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-методичних підходів до забезпечення рівня капіталізації банків. Обґрунтовані положення, висновки, запропоновані методи та практичні рекомендації, які містяться в дисертаційному дослідженні, були використані: ВАТ “Банк Столичний” – для комплексного визначення рівня капіталізації банківської установи, організаційно-методичних підходів до вибору банку-“мішені” для проведення злиття чи поглинання на основі розрахунку інтегрального показника (довідка від 11.09.2008 № 01–05/570–1); Центром наукових досліджень Національного банку України – при обґрунтуванні доцільності створення банківських холдингів на базі українських банків, а також встановлення диференційованих внесків банків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб залежно від ризиковості діяльності (довідка від 04.06.2008

№ 53–108/240); Сумським управлінням ЦРД АКІБ “УкрСиббанк” – для створення резервів під операційні ризики, на основі розрахунку за формулою, яка дає можливість їх найбільш точно спрогнозувати, а отже попередити їх негативні наслідки (довідка від 11.07.2008 № 13914–133).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в процесі викладання у ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” навчальних дисциплін “Гроші та кредит”, “Банківська справа”, “Банківська статистика”.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є авторським, самостійно виконаним дослідженням, в якому висвітлений особистий науковий підхід до розробки методичних засад забезпечення рівня капіталізації банків. Особистий внесок здобувача у статті [4] полягає у обґрунтуванні впливу основних макроекономічних показників та інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал. У статті [6] автору належить розробка бізнес-процесів проведення сек’юритизації, а також аналіз можливості використання сек’юритизованих цінних паперів для збільшення регулятивного капіталу банками України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: III та V науково-практичні конференції “Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України в контексті глобалізації” (м. Алушта, 2004, 2006), Друга міжнародна науково-практична конференція молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2005), IX та X всеукраїнські науково-практичні конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2006, 2007), Міжнародна науково-практична конференція “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (м. Черкаси, 2007 р.).

Крім того, результати дослідження доповідалися на науково-практичних семінарах професорсько-викладацького складу кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані в 13 наукових працях загальним обсягом 3,68 друк. арк., з них 8 статей – у наукових фахових виданнях обсягом 3,23 друк. арк., з яких 6 статей обсягом 3,03 друк. арк. є одноосібними; в інших виданнях опубліковано 0,45 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, в т.ч. на 50 сторінках розміщені 23 таблиці, 27 ілюстрацій, 11 додатків. Список використаних джерел включає 180 найменувань і займає 16 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність та практична значущість теми дисертаційного дослідження; визначено об'єкт, предмет та методи дослідження; сформульована мета та завдання дослідження.

У першому розділі “Науково-методичні основи оцінювання та формування капіталу” проведено аналіз економічної сутності поняття та видів банківського капіталу; розглянуто економічні засади забезпечення рівня капіталізації банку; досліджено взаємозв'язок між основними монетарними, макроекономічними показниками та банківським капіталом. Виходячи з аналізу існуючих підходів до визначення сутності та видів капіталу, дисертантом запропоновано доповнити поділ капіталу в залежності від покриття притаманних банківській діяльності ризиків на банківський капітал, достатній та недостатній на покриття банківських ризиків.

Дослідження основних видів та складових банківського капіталу, його сутності та ролі дало змогу визначити банківський капітал як грошові та прирівняні до них кошти, що є у розпорядженні банку (власні, залучені або позичені), використовуються ним для проведення активних операцій з метою одержання прибутку, компенсації збитків внаслідок впливу банківських ризиків як індикатора довіри з боку населення, а також утримання конкурентних позицій на ринку.

Для повноцінного виконання банківським капіталом основних функцій (захисної, індикативної, оперативної та регулюючої) доцільним є визначення оптимального його розміру. Комплекс дій, направлених на реальне збільшення обсягу капіталу банків за рахунок реінвестування отриманого протягом поточного та минулих років прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також шляхом концентрації та консолідації визначається як капіталізація.

Процес забезпечення певного рівня капіталізації банків передбачає розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього для них рівня капітальної бази та оцінки ефективності її використання за допомогою запропонованого у дисертаційній роботі механізму зростання банківського капіталу (рис. 1).

У дисертаційній роботі побудована багатofакторна модель, яка визначає одночасно вплив декількох факторів на капітал банків. У результаті визначення попарних та часткових коефіцієнтів кореляції, а також перевірки їх значущості за критерієм Стюдента, було зроблено висновок, що найістотніший вплив на розмір капіталу здійснює грошова маса та прибуток банку, а рівняння регресії має такий вигляд:

$$y = -1863,51 + 0,11x_1 + 3,93x_2, \quad (1)$$

де y – результативний показник (капітал); x_1 – грошова маса; x_2 – прибуток банку.

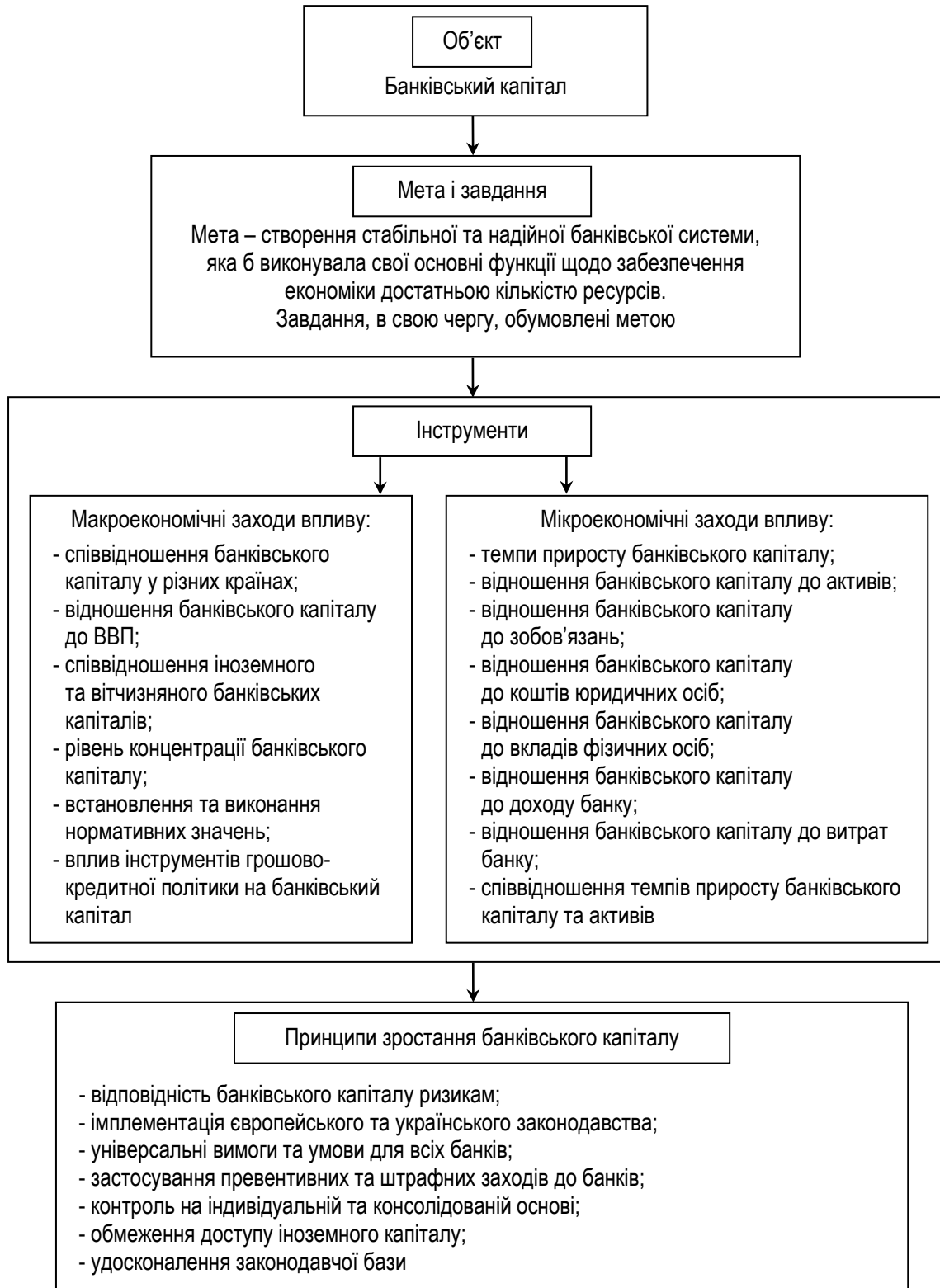

Рис. 1. Концептуальна модель механізму зростання банківського капіталу

Виходячи з вищезазначеного рівняння регресії, можна стверджувати, що капітал зростає на 0,11 % при збільшенні грошової маси на 1 млн. грн. і на 3,93 % – при збільшенні прибутку на 1 млн. грн.

У другому розділі “Науково-методичні підходи до процесу капіталізації банківської системи” досліджено основні макроекономічні та мікроекономічні показники, які визначають достатність банківського капіталу і дають змогу оцінити рівень капіталізації банківської системи країни; запропоновано авторську методику щодо визначення капіталізації банківської установи; обґрунтовано можливість збільшення регулятивного капіталу за рахунок сек’юритизованих цінних паперів; проаналізовано ефективність злиттів та поглинань у банківському секторі України з метою концентрації капіталу.

Протягом останніх років внаслідок глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіці особливої актуальності набуває економічний капітал, який дозволяє банку покривати основні види ризиків, а саме: кредитний, ринковий та операційний. Виходячи з цього, в дисертаційній роботі запропоновано методику, що дозволяє банку проводити діагностику капіталізації банківської установи за такими основними напрямками: визначення основних показників, що впливають на рівень капіталізації банківської установи; аналіз рівня достатності капіталу; ефективність використання ресурсів; виявлення факторів, які визначатимуть рівень капіталу банківської установи у майбутньому.

Дана методика включає показники, що відображають розмір капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність системи управління залученими коштами, а також прибутковість активних операцій банку та емісійної діяльності. Залежно від розміру та динаміки вищезазначених показників кожен банк можна віднести до певної групи, що характеризується досягнутим рівнем достатності банківського капіталу. Діагностику банківської установи доцільно проводити за алгоритмом, який складається з чотирьох етапів.

Перший етап включає показники, що безпосередньо характеризують рівень капіталізації (кількісна характеристика), а також визначають наявність у банку проблем з капіталом, які потребують негайної ліквідації.

Другий етап – розрахунок показників, що характеризують ефективність використання капіталу (якісна характеристика).

Третій містить у собі визначення якості управління активами, оскільки серед функцій капіталу є формування джерел для активних операцій з урахуванням розміру та ролі капіталу у цьому процесі.

Четвертий етап – визначення ступеня залежності банку від зовнішніх джерел фінансування та від акціонерів, а також оцінка ступеня надійності системи захисту банку від ризиків.

У результаті такої діагностики виділяються п’ять основних груп банків: група найбільш надійних банків; група банків, що мають проблеми з власним капіталом; група банків, яким слід вжити заходи щодо поліпшення якості управління активами; група банків, яким слід вжити заходи щодо підвищення ефективності використання капіталу; група банків, яким необхідно негайно вжити заходи щодо підвищення рівня капіталізації. Використання запропонованого алгоритму дозволить комерційним банкам діагностувати проблеми

на ранніх стадіях, що дасть їм змогу застосувати превентивні заходи для уникнення у подальшому більш серйозних проблем з капіталом.

У дисертаційному дослідженні проведена діагностика діяльності АКІБ “УкрСиббанк”, який входить до першої десятки банків за розмірами основних показників діяльності – активів, капіталу, зобов’язань (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні показники діяльності АКІБ “УкрСиббанк”,
необхідні для визначення рівня капіталізації**

Показник	Досліджувані роки				
	2003	2004	2005	2006	2007
Коефіцієнт капіталізації	0,076	0,095	0,076	0,14	0,086
Коефіцієнт покриття зобов’язань	0,082	0,11	0,082	0,16	0,096
Темпи приросту капіталу, %	–	від’ємний	55	170	26
Доходність капіталу, %	14,7	1,7	9,19	9,72	5,52
Чистий прибуток з розрахунку на одну акцію, грн.	0,0071	0,0021	0,0091	0,0081	0,0051
Мультиплікатор капіталу	3,57	1,75	3,22	3,48	6,45
Емісійний дохід, тис. грн.	31	532	1089	2060	5377
Доходність активів, %	1,12	0,16	0,7	1,37	0,48
Коефіцієнт співвідношення приростів капіталу та активів	–	–	55/94	170/46	26/103
Частка негативно класифікованих активів	2,2	1,1	0,8	0,7	0,5
Відкоригована на ризик прибутковість капіталу	0,19	0,011	0,063	0,15	0,087
Коефіцієнт залежності від акціонерів	3,68	5,99	4,08	2,04	1,77
Коефіцієнт нестабільності залучених коштів	0,09	0,07	0,03	0,15	0,8
Фінансовий левередж	0,92	0,9	0,92	0,86	0,91
Величина економічного капіталу, тис. грн.	212235	269324	408472	506590,5	604709

В результаті проведення першого етапу запропонованого алгоритму, який включає аналіз динаміки коефіцієнтів капіталізації та покриття зобов’язань, а також темпів приросту капіталу, виникають підстави віднести проаналізований банк до п’ятої групи.

Отже, можна зробити висновок, що використання запропонованої методики визначення рівня капіталізації банку дасть змогу ідентифікувати наявні у банку проблеми з капіталом на ранніх стадіях, а також вжити превентивні заходи щодо їх уникнення.

У дисертаційній роботі проаналізована можливість використання такого перспективного напрямку підвищення капіталізації банківських установ,

як сек'юритизація автокредитів, що позитивно впливає на норматив адекватності регулятивного капіталу, а також збільшує регулятивний капітал на суму сек'юритизованих цінних паперів, які можуть бути зараховані до регулятивного капіталу третього рівня для покриття ринкових ризиків.

У третьому розділі “Основні напрямки забезпечення рівня капіталізації банківської системи” запропоновано механізм проведення процесів злиття та поглинання; проаналізовано можливість створення банківського холдингу на базі українських банків з метою підвищення конкурентноздатності вітчизняної банківської системи; обґрунтовано вплив системи гарантування депозитів на нарощування капітальної бази банків та визначено основні підходи до її ефективного функціонування; доведено необхідність створення резервів для покриття основних банківських ризиків.

Попередній аналіз проведених в Україні злиттів і поглинань у банківському секторі підкреслив необхідність розробки механізму оптимізації даних процесів, зосередив увагу на правильному виборі об'єкта для об'єднання. Виходячи з цього, у дисертаційному дослідженні запропонований інтегральний показник оптимального вибору банку-“мішені”, який розраховується за формулою:

$$I_k = 0,2500 \cdot C + 0,2500 \cdot P_r + 0,0500 \cdot K + 0,1250 \cdot A_q + 0,0500 \cdot S + \\ + 0,0625 \cdot M_q + 0,0500 \cdot I + 0,0500 \cdot M_v + 0,0500 \cdot G + 0,0625 \cdot P_p, \quad (2)$$

де I_k – інтегральний показник оптимального вибору банку-“мішені”; C – капіталізація банківської установи, розрахована за методикою, запропонованою у роботі; P_r – темп росту прибутку; K – клієнтська база; A_q – якість активів; S – діапазон послуг; M_q – якість менеджменту; I – імідж банку; M_v – питома вага банку на ринку; G – географія діяльності; P_p – цінова політика банку.

Слід зазначити, що кожному з показників було присвоєно бальну характеристику від одиниці до п'яти. Виходячи з цього, банк, який має найкраще значення даного показника, отримує п'ять балів. Чим більше відхилення у кожного з показників від оптимального значення, тим менше балів він отримує. З метою отримання позитивного синергетичного ефекту потрібно вибрати банк, для якого інтегральний показник набуває максимального значення.

У дисертаційному дослідженні був проведений аналіз проникнення іноземних банків на український фінансовий ринок, що викликає занепокоєння стосовно втрати національного суверенітету у даному секторі економіки. Виходячи з цього, оптимальним вирішенням такої проблеми є злиття чи поглинання між вітчизняними банками або ж створення більш крупних банківських об'єднань, якими є банківські холдинги (табл. 2).

Варіанти створення банківського холдингу на базі українських банків

Кількість банків та холдингів	Сума капіталу у найбільшого учасника фінансового ринку, млн. грн.	Індекс концентрації	Рівень монополізації
Один холдинг	50637,00	10000,0	Абсолютна монополія
Один холдинг та більше 100 невеликих банків, питома вага капіталу яких менша, ніж 1 %	34753,62	4671,910	Достатньо монополізований
Один холдинг та 25 банків, питома вага капіталу яких більша, ніж 1 %	16158,77	1300,290	Ринок конкурентний
Один холдинг, два державні банки та один комерційний (Приватбанк)	4419,81	7014,630	Монопольна конкуренція
Два холдинги та 74 банки	4667,72	438,107	Конкурентний ринок

В результаті проведеного дослідження було встановлено, що оптимальним варіантом є створення двох банківських холдингів з одночасним функціонуванням близько 70 банків.

Попередній аналіз дає підстави стверджувати, що найбільша питома вага серед усіх доходів банку належить процентним доходам, отриманим у результаті активних операцій банку, основним джерелом для здійснення яких є залучені кошти як фізичних, так і юридичних осіб, тому тенденція щодо їх зростання є досить позитивним явищем для банку. Основною перешкодою для зростання депозитів є ризик неповернення вкладів, який можна значно знизити шляхом підвищення ефективності діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що включає наступні заходи: гарантувати повернення вкладу незалежно від особи вкладника, а також валюти вкладених коштів (у зв'язку з цим змінити назву на Фонд гарантування депозитів); надати повноваження стосовно виконання функцій ліквідатора, реорганізатора, кредитора останньої інстанції, а також продавця активів проблемного банку; визначити джерела формування коштів Фонду. У дисертаційній роботі обґрунтована необхідність диференціації внесків залежно від ризиковості діяльності банку на основі розрахунку корегуючого коефіцієнта:

$$K = \sum_{i=1}^n W_i \cdot \left(\frac{\varepsilon_i}{\varepsilon_{oi}} \right) + \sum_{j=n+1}^m W_j \cdot \left(\frac{\varepsilon_{oj}}{\varepsilon_j} \right), \quad (3)$$

де K – корегуючий коефіцієнт; W_i – ступінь значущості показників, які повинні бути рівними або нижчими за порогове значення; W_j – ступінь значущості показників, які повинні бути рівними або перевищувати порогове

значення; ε_i – значення коефіцієнта, для якого визначено максимальний розмір; ε_{0i} – максимальне порогове значення коефіцієнта; ε_j – значення коефіцієнта, для якого визначено мінімальний розмір; ε_{0j} – мінімальне порогове значення коефіцієнта.

Рівень значущості кожного коефіцієнта було визначено за методом Т. Сааті, а показники поділено на дві групи (табл. 3).

Таблиця 3

Показники визначення ризиковості діяльності банку

Група	Показник	Рівень значущості
Перша, яка включає показники, для яких визначено максимальний розмір	Коефіцієнт залежності	0,1241
	Якість кредитів	0,1242
	Коефіцієнт забезпеченості депозитів капіталом	0,0745
	Коефіцієнт участі депозитних джерел в активних операціях банку	0,0532
Друга, яка включає показники, для яких визначено мінімальний розмір	Адекватність регулятивного капіталу	0,3722
	Рентабельність капіталу	0,1241
	Рентабельність активів	0,0745
	Співвідношення приростів чистого прибутку, активів та депозитів	0,0532

Слід зазначити, що у випадку, коли корегуючий коефіцієнт менший або дорівнює одиниці, до банку не буде застосовуватися підвищуючий коефіцієнт виплат до Фонду гарантування депозитів. Якщо корегуючий коефіцієнт більший за одиницю, це свідчить про те, що діяльність банку пов'язана з підвищеним ризиком і він повинен вносити до Фонду гарантування депозитів більшу суму. Виходячи з цього, експертним шляхом було визначено, що при збільшенні корегуючого коефіцієнта на 0,1 слід збільшувати виплати до Фонду гарантування депозитів на 0,1 % за рік. Такий крок дозволить вирішити одразу два основні завдання: збільшити розмір коштів Фонду гарантування депозитів, а також значно знизити моральний ризик, який виникає у банку.

Одним із основних банківських ризиків, що впливає на ефективність діяльності банку, є операційний ризик, який виникає внаслідок збою внутрішніх процесів і систем, а також неадекватних дій персоналу через дію факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Виходячи з цього, у роботі запропоновано систему управління операційним ризиком, що включає шість етапів: визначення факторів, які спричиняють його появу; вибір оптимального шляху усунення операційного ризику; визначення бази для розрахунку; прогнозування додаткових витрат; визначення середнього збитку банку за одну неробочу годину; розрахунок резерву, необхідного для страхування операційного ризику.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено теоретичне узагальнення, а також запропоновано авторський підхід до вирішення актуального наукового завдання щодо розробки методичних засад оцінювання та забезпечення рівня капіталізації банківських установ.

За результатами проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Досліджено сутність, види та основні складові поняття “банківський капітал”, у результаті чого існуючі класифікації доповнено поділом банківського капіталу на достатній та недостатній для покриття банківських ризиків.
2. На основі проведеного аналізу динаміки зміни банківського капіталу, його співвідношення з показниками діяльності вітчизняної банківської системи визначено недостатній рівень її капіталізації. Виходячи з цього, запропоновано концептуальну модель механізму зростання банківського капіталу.
3. Побудовано багатофакторну модель впливу основних монетарних та макроекономічних показників на банківський капітал. Побудова матриць парної та часткової кореляцій, перевірка значущості коефіцієнтів за критерієм Стюдента дали змогу визначити, що найбільший вплив на капітал здійснюють грошова маса та прибуток банку, при цьому капітал зростає на 0,11 % при збільшенні грошової маси на 1 млн. грн. та на 3,93 % – при збільшенні прибутку на 1 млн. грн.
4. Проведений у дисертаційному дослідженні аналіз існуючих підходів до оцінювання достатності капіталу дозволив розробити авторську методичку, яка дозволяє банку проводити діагностику рівня капіталізації за такими основними напрямками: визначення основних причинних факторів, що впливають на рівень капіталізації банківської установи; аналіз рівня достатності капіталу; ефективність використання ресурсів; виявлення факторів, які визначатимуть рівень капіталу банківської установи у майбутньому. Діагностика згідно з запропонованою методикою АКІБ “УкрСиббанк”, який входить до першої десятки банків за розмірами основних показників діяльності, дозволяє вже на першому етапі алгоритму виявити наявні у банку проблеми з капіталізацією та потреби у негайному застосуванні превентивних заходів щодо уникнення подальшого погіршення фінансового стану.
5. Проведення сек’юритизації автокредитів дасть змогу українським банкам збільшити регулятивний капітал на суму сек’юритизованих цінних паперів, які можуть бути зараховані до регулятивного капіталу третього рівня, а також збільшити адекватність регулятивного капіталу.
6. Аналіз найбільш відомих злиттів та поглинань у банківському секторі України дозволив поділити їх на два етапи: перший характеризується процесами об’єднання між невеликими за розмірами капіталу вітчизняними банками з метою уникнення банкрутства або розширення території діяльності; другий етап – викуп вітчизняних банків іноземними інвесторами, що створює загрозу національному суверенітету. З метою підвищення конкурентоздатності

вітчизняної банківської системи у роботі обґрунтовані можливі варіанти створення банківських холдингів. У результаті проведених реорганізацій на банківському просторі здійснюватимуть свою діяльність два холдинги та 70 банків, що забезпечить конкурентне середовище.

7. Виходячи з відсутності позитивного синергетичного ефекту у результаті проведених в Україні злиттів та поглинань між вітчизняними банками, пропонується розробка механізму проведення об'єднань, ключовим моментом якого є вибір оптимального банку-“мішені” на основі розрахунку інтегрального показника.
8. Значну роль у збільшенні обсягу залучених коштів, які є основним джерелом активних операцій банку, відіграє ефективна діяльність Фонду гарантування депозитів. Вирішити питання стосовно джерел формування цього Фонду можливо встановивши диференційовані ставки відрахувань залежно від ризиковості діяльності банку, на основі розрахунку корегуючого показника, який включає певні економічні нормативи.
9. Розробка системи управління операційним ризиком, яка включає шість послідовних етапів, дає змогу завчасно визначити ймовірність настання операційного ризику, можливі втрати за ним, а також превентивні заходи щодо його нейтралізації з метою недопущення значних збитків шляхом створення резерву.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Черкашина К. Ф. Реформування банківської системи України як шлях інтеграції до Європейського Союзу / К. Ф. Черкашина // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 1 (16). – С. 13–16, 0,25 друк. арк.
2. Черкашина К. Ф. Злиття та поглинання: шлях до концентрації банківського капіталу / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 14. – Суми, 2005. – С. 207–212, 0,30 друк. арк.
3. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 49–55, 0,43 друк. арк.
4. Черкашина К. Ф. Інструменти монетарної політики та рівень достатності банківського капіталу / К. Ф. Черкашина, В. В. Коваленко // Економіка Крима. – 2006. – № 18. – С. 52–56, 0,45 друк. арк. (особисто автору належить 0,35 друк. арк.).
5. Черкашина К. Ф. Злиття та поглинання у банківській сфері / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Т. 15. – Суми, 2006. – С. 181–186, 0,31 друк. арк..
6. Черкашина К. Ф. Перспективи використання сек'юритизації комерційними банками України / К. Ф. Черкашина, Д. Л. Лобода // Актуальні проблеми

економіки. – 2008. – № 2. – С. 200–208, 0,65 друк. арк. (особисто автору належить 0,55 друк. арк.).

7. Черкашина К. Ф. Методика визначення рівня капіталізації банківської установи / К. Ф. Черкашина // Економіка розвитку. – 2008. – № 2 (46). – С. 15–18, 0,42 друк. арк.
8. Черкашина К. Ф. Аналіз капіталізації банківської системи України / К. Ф. Черкашина // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 4. – С. 124–130, 0,42 друк. арк.

Публікації в інших виданнях

9. Черкашина К. Ф. Реформування банківської системи України як шлях інтеграції до Європейського Союзу / К. Ф. Черкашина // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины (в контексте глобализации) : материалы Всеукраинской научно-практической конференции, Алушта, 29 сентября – 1 октября 2004 г. / М-во образования и науки Украины, Таврический национальный университет им. Вернадского, Общественная организация “Лига молодых экономистов”. – Симферополь : Таврический национальный университет им. Вернадского, 2004. – С 71, 0,07 друк. арк.
10. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до Європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті : національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Другої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 24–25 лютого 2005 р). Частина 2 / М-во освіти і науки України, Тернопільська академія народного господарства, рада молодих вчених. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – С. 204–206, 0,10 друк. арк.
11. Черкашина К. Ф. Вирішення проблеми капіталізації шляхом злиття чи поглинання / К. Ф. Черкашина // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины : материалы V Международной научно-практической конференции, Алушта, 28–30 сентября 2006 г. / М-во образования и науки Украины, Таврический национальный университет им. Вернадского, Общественная организация “Лига молодых экономистов”. – Симферополь : Таврический национальный университет им. Вернадского, 2006. – С. 158–159, 0,10 друк. арк.
12. Черкашина К. Ф. Напрямки впливу монетарних інструментів Національного банку України на капітал банків / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (09–10 листопада 2006 р.) / УАБС НБУ. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 122–124, 0,12 друк. арк.
13. Черкашина К. Ф. Концентрація банківського капіталу за регіонами України / К. Ф. Черкашина // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей Х Всеукраїнської науково-практичної конференції, (22–23 листопада 2007 р.) Т. 1 / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 25–26, 0,06 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Черкашина К. Ф. Методичні засади забезпечення рівня капіталізації банків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2008.

У дисертаційній роботі обґрунтовані основні теоретичні та методичні засади забезпечення рівня капіталізації банків. Для визначення капіталізації банківських установ запропонована методика, яка дозволяє віднести кожен банк до певної групи, до якої застосовується відповідний інструментарій стосовно вирішення проблем з формуванням капіталу. Практичне значення має використання інтегрального показника для визначення оптимального банку-“мішені”, що дасть змогу отримати у результаті позитивний синергетичний ефект. Використання корегуючого коефіцієнта для диференціації внесків до фонду, що гарантує повернення вкладів, дозволить вирішити питання стосовно джерел формування Фонду, а також знизить моральний ризик банку. Використання сек’юритизованих цінних паперів, а також створення резерву під операційний ризик позитивно вплине на збільшення регулятивного капіталу.

Ключові слова: банківський капітал, економічний капітал, капіталізація, концентрація, консолідація, злиття, поглинання, адекватність капіталу, операційний ризик, кредитний ризик, ринковий ризик, банківський холдинг, сек’юритизація активів, синергетичний ефект.

АННОТАЦИЯ

Черкашина Е. Ф. Методические принципы обеспечения уровня капитализации банков. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2008.

Диссертационное исследование посвящено теоретическому и методическому обоснованию обеспечения необходимого уровня капитализации банков для выполнения ими основных своих функций (защитной, индикативной, оперативной и регулятивной). В работе исследованы сущность понятия “банковский капитал”, его основные виды. Существующие классификации дополнены делением капитала на достаточный и недостаточный для покрытия основных банковских рисков. Проведенный в работе анализ капитализации и концентрации банковской системы Украины, а также исследования влияния макроэкономических факторов на капитал показали необходимость увеличения капитальной базы отечественных банков, в связи с чем предложен механизм увеличения банковского капитала.

В диссертационной работе предложен научно-методический подход к определению капитализации банка по таким основным направлениям: определение основных показателей, которые влияют на уровень капитализации банковского учреждения; анализ уровня достаточности капитала; эффективность использования ресурсов; выявление факторов, которые будут определять уровень капитала банковского учреждения в будущем. Диагностику уровня капитализации банка следует проводить в четыре этапа: первый этап позволяет выявить количественные проблемы с капиталом; второй этап дает характеристику качественной стороны капитала, эффективности его использования; третий показывает качественные проблемы управления активами и роли капитала в этом процессе; четвертый этап определяет степень зависимости банка от внешних источников финансирования, а также степень надежности системы защиты банка от рисков. В результате такой диагностики будет выявлено пять основных групп банков: группа наиболее надежных банков; группа банков, которые имеют проблемы с собственным капиталом; группа банков, которым необходимо принять меры относительно повышения качества управления активами; группа банков, которым следует обратить внимание на увеличение эффективности использования капитала; группа банков, которым следует принять немедленные меры относительно увеличения уровня капитала. Определение уровня капитализации АКИБ “УкрСиббанк”, который входит в первую десятку банков по размерам основных показателей деятельности, дает возможность отнести его к группе банков, которым следует немедленно принять превентивные меры относительно увеличения размера капитала.

Практическое значение имеет использование интегрального коэффициента для правильного выбора банка-“мишени” с целью проведения слияния и поглощения, в результате чего будет получен положительный синергетический эффект. Интегральный коэффициент включает следующие показатели: капитализация банка, рассчитанная по предложенной методике; темп роста прибыли; клиентская база; качество активов и менеджмента; диапазон услуг; имидж банка; емкость рынка; география деятельности банка; ценовая политика, которым в зависимости от значимости присвоены определенные веса. Необходимость использования данного коэффициента вызвана отсутствием положительного синергетического эффекта слияний и поглощений в банковском секторе Украины, которые были проанализированы в диссертационном исследовании.

Создание банковских холдингов на базе украинских банков даст возможность повысить конкурентоспособность банковского сектора и защитить национальный суверенитет.

Положительное влияние на размеры банковского капитала окажет создание банками резервов под операционный риск, а также использование секьюритизационных ценных бумаг.

В диссертационной работе предложена система управления операционным риском, которая включает шесть этапов: определение факторов, которые способствуют появлению операционного риска; выбор оптимального способа

его устранения; определение базы для его расчета; расчет дополнительных затрат; определение среднего убытка на протяжении одного часа простоя; расчет резерва, необходимого для страхования операционного риска.

Основным препятствием для роста депозитов является риск невозвращения вкладов, который можно значительно снизить путем повышения эффективности деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц: гарантировать возвращение вкладов независимо от вкладчика (физическое либо юридическое лицо), а также валюты вложенных средств (переименовать в связи с этим в Фонд гарантирования депозитов); предоставить Фонду полномочия относительно выполнения функций ликвидатора, реорганизатора, кредитора последней инстанции, а также продавца активов проблемного банка. Использование предложенного в диссертационной работе корректирующего коэффициента дает возможность установить дифференцированные ставки взносов банков в Фонд гарантирования депозитов в зависимости от рисковости его деятельности, что позволит решить проблему источников формирования средств Фонда, а также снизить моральный риск.

Ключевые слова: банковский капитал, экономический капитал, капитализация, концентрация, консолидация, слияние, поглощение, адекватность капитала, операционный риск, кредитный риск, рыночный риск, банковский холдинг, секьюритизация активов, синергетический эффект.

SUMMARY

Cherkashyna K.F. Methodical Principles of Banking Capitalization Level Providing. – Manuscript.

Thesis seeking a Candidate Degree of Economic Sciences specializing in 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2008.

Basic theoretical and methodical principles of providing banks' capitalization level support are considered in the thesis. A technique for determination of capitalization of bank institutions is offered, which divides all banks to the certain groups according to the solving problems with capital. A practical value has the use of integral index for determination of optimum bank – “purpose”, which will enable to get a positive sinergetic effect in the total. Using correcting coefficient for differentiation of payments in Guaranteeing Fund of deposits will allow to decide a question in relation to the sources of forming of Fund, and also will reduce the moral risk of bank. Using of securities, and reserve under the operating risk will increase of banks capital.

Key words: bank capital, economic capital, capitalization, concentration, consolidation, confluence, absorption, adequacy of capital, operating risk, credit risk, market risk, bank holding, securities, sinergetic effect.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Коваленко Вікторія Володимирівна

Підписано до друку 13.11.2008.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 110 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160